

Ένας εικαστικός ρεπόρτερ της εποχής μας και το συνθετικό πορτρέτο του Αγίου Όρους

Ο Tim Vyner γεννήθηκε το 1963 στο Leicestershire της Αγγλίας και σπούδασε στο Camberwell College of Arts and Crafts και στο Royal College of Art του Λονδίνου. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων εικοσιπέντε ετών υπηρετεί με συνέπεια και επαγγελματισμό μια ιδιαίτερη μορφή τέχνης που συνδυάζει την εικαστική έκφραση με τη συστηματική καταγραφή της πραγματικότητας εν είδει χρονικού: το εικαστικό ρεπορτάζ. Η εμπειρία του περιλαμβάνει -μεταξύ άλλων- αποστολές στην Κένυα, το Λίβανο, την Κίνα, την Ιαπωνία, την Κεντρική και Νότια Αμερική, απομακρυσμένα σημεία του πλανήτη στα οποία ταξίδεψε για να αποτυπώσει με το προσωπικό του ύφος γεγονότα και καταστάσεις ποικίλης υφής και περιεχόμενου, κυρίως μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις. Κατά τη διάρκεια των πρόσφατων Ολυμπιακών Αγώνων που διεξήχθησαν στο Λονδίνο το 2012 δημιούργησε μια σειρά σχεδίων για την έντυπη και την ηλεκτρονική μορφή της εφημερίδας *The Times*, τροφοδοτώντας την καθημερινά με στιγμιότυπα κατά τη διάρκεια των αγώνων. Η ιδιαίτερη φύση της δουλειάς του απαιτεί την τήρηση αυστηρών και σύντομων προθεσμιών, με συνέπεια την άσκηση του καλλιτέχνη στην άμεση σύλληψη της αξιομνημόνευτης σκηνής, το γρήγορο σχεδιασμό και την απόδοση της ουσίας του θέματος με αδρές γραμμές για τις ανάγκες της ειδησεογραφικής κατάναλωσης.

Ένας συστηματικός παρατηρητής με πλούσια εμπειρία από τις περιηγήσεις του στον πλανήτη, ασκημένος στην εικονογράφηση πολυπληθών σκηνών με έντονη σωματική δραστηριότητα, κορύφωση ψυχικών εντάσεων και αγωνιστικού πνεύματος -όπως είναι οι διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις- επισκέπτεται και απεικονί-

ζει τις Μονές του Αγίου Όρους. Μεταφέρεται αυτόματα σε μια συνθήκη εντελώς ξεχωριστή και ανεπανάληπτη, με προφανή διαφορά στην αντίληψη περί χρόνου και επείγοντος, αυστηρό καθημερινό πρόγραμμα που ορίζεται από το διάστημα ανάμεσα στην ανατολή και τη δύση του ήλιου, απόλυτη προσήλωση σε πνευματικούς στόχους που κατατείνουν στην όσμωση με το Θείο. Η ειδοποιός διαφορά του παρόντος εικαστικού εγχειρήματος που εκτίθεται στην Αγιορειτική Εστία από τα προηγούμενα έγκειται τόσο στην αντίληψη του χρόνου και συγκεκριμένα τη συγχώνευση του συγχρονικού με το διαχρονικό ή του επίκαιρου και στιγμιαίου με το διηνεκές, όσο και στην ίδια τη φύση της καλλιτεχνικής εργασίας που δεν στοχεύει αποκλειστικά στην απόδοση της κορυφαίας στιγμής, αλλά στη συνολική ερμηνεία ενός ιδιαίτερου τόπου, της φύσης, του δομημένου περιβάλλοντος και της ανθρώπινης ζωής.

Ο Tim Vyner επισκέφτηκε το Άγιον Όρος τρεις φορές μέσα σε διάστημα ενός έτους (2013-14) αξιοποιώντας την υποτροφία Doug Patterson/RCA/Mount Athos Center για να εικονογραφήσει το σύνολο των είκοσι Ιερών Μονών. Τα πρώτα σχέδια υλοποιήθηκαν εκ του σύνεγγυς, ενώ οι σειρές ολοκληρώθηκαν και πήραν την τελική τους μορφή στο εργαστήριό του στην Αγγλία. Μέσα σ' αυτό το χρονικό διάστημα είχε τη δυνατότητα να εντυπώσει στην επίδραση των διαφορετικών εποχών στο τοπίο, τις ασχολίες των μοναχών, τις συνήθειες και τις συμπεριφορές των επισκεπτών, τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και τη δραστηριότητα της κάθε μονής, έτσι ώστε να διαμορφώσει εν τέλει ένα ολοκληρωμένο, συνθετικό πορτρέτο της Αθωνικής πολιτείας που υπερβαίνει την ιμπρεσιονιστική αποτύπωση της στιγμιαίας εντύπωσης και ενσωματώνει το προσωπικό βίωμα της επαφής με την πνευματικότητα και την καθημερινή ζωή στην χερσόνησο του Άθω.

Η προσέγγιση του θέματος

Ο Tim Vynne λειτουργεί ως σύγχρονος περιηγητής-εικονογράφος αποτυπώνοντας όλα τα στάδια της προσέγγισης και γνωριμίας του με το Άγιον Όρος σε ένα είδος εικαστικού ημερολογίου-χρονικού. Το έργο του αποτελεί τεκμήριο για τη μορφή των μοναστηριών και της καθημερινότητας κατά τον χρόνο της επίσκεψής του, ενώ συγχρόνως αναδεικνύει τη διαχρονική ουσία της μοναστικής ζωής.

Οργανώνει την εργασία του σε παράλληλα και διαδοχικά στάδια που συνδυάζουν την άμεση αποτύπωση της αρχικής εντύπωσης με την περαιτέρω επεξεργασία. Η πρωτοτυπία της μεθόδου του έγκειται στο συγκερασμό σύγχρονων και παραδοσιακών μεθόδων εικονογράφησης. Αξιοποιεί στο έπακρο τις δυνατότητες που προσφέρει η σημερινή τεχνολογία για να συλλάβει και να εκτελέσει με ταχύτητα τα αρχικά σχεδιάσματα στο I-Pad. Αυτά παρουσιάζονται στην έκθεση με τη μορφή ψηφιακής εκτύπωσης ορίζοντας μια διαδρομή στο χώρο και το χρόνο. Με αδρές γραμμές, ζωηρά χρώματα και γρήγορες κινήσεις αποδίδει γενικευτικά ένα μοναδικό στιγμιότυπο χωρίς να υπεισέρχεται σε λεπτομέρειες. Μ' αυτόν τον τρόπο καθιστά τον θεατή κοινωνό της πρώτης αυθεντικής αίσθησης, του πρώτου ξαφνιάσματος, της γοητευτικής συνάντησης μ' έναν τόπο πρωτοφανέρωτο. Οι όγκοι των κτηριακών συγκροτημάτων επιβάλλονται, οι παραμορφώσεις εντείνουν τη δραματικότητα του τοπίου, ενώ ο σχεδιασμός αφομοιώνει και αξιοποιεί στοιχεία τέχνης του δρόμου, γκράφιτι και κινούμενου σχεδίου καθιστώντας έτσι πιο οικεία στο σύγχρονο βλέμμα την εικόνα ενός τόπου απρόσιτου ή μερικώς προσβάσιμου.

Η γοργή σχεδίαση στο I-Pad εξυπηρετεί την ανάγκη της στιγμιαίας, γενικευτικής αποτύπωσης και γοητεύει τον σημερινό θεατή που είναι εξοικειωμένος με το ημιτελές και το αποσπασματικό. Συγχρόνως λειτουργεί και ως μία εικαστική σημείωση

που μπορεί να αξιοποιηθεί από τον καλλιτέχνη αργότερα, αφού οι ανάγκες του θέματος δεν εξαντλούνται σ' αυτό το αρχικό στάδιο. Για τον Tim Vynne αποτελεί ζήτημα ζωτικής σημασίας η πολύπλευρη επεξεργασία του θέματος από διαφορετικές οπτικές γωνίες που άλλοτε αποδίδουν συνολικές απόψεις, άλλοτε εστιάζουν σε μία λεπτομέρεια, ένα πορτρέτο, μία συνάντηση, στα εφήμερα περιστατικά της καθημερινότητας. Καθοδηγούμενος από ερευνητική διάθεση εντοπίζει όψεις της αρχιτεκτονικής των μονών και του φυσικού τοπίου, καταγράφει τις ασχολίες των μοναχών και τη συμπεριφορά των επισκεπτών κρατώντας σημειώσεις όχι μόνο με τη μορφή εικόνας, αλλά και γραπτές παρατηρήσεις από τις προσωπικές του εντυπώσεις και τις πληροφορίες που συλλέγει από συνομιλίες με μοναχούς, εργαζόμενους και επισκέπτες.

Σ' ένα μεταγενέστερο στάδιο τα αρχικά σχέδια μετεξελίσσονται σε ολοκληρωμένα έργα, υδατογραφίες μεσαίων διαστάσεων με συνολικές ή μερικές απόψεις των είκωσι μονών. Αγαπημένη του γωνία θέασης είναι η χαμηλή, από τη θάλασσα προς τα πάνω, εκείνη που μεταδίδει ίσως πιο αυθεντικά το αίσθημα του δέους καθώς αντίκριζε για πρώτη φορά από τη θάλασσα τις μονές σκαρφαλωμένες στο βράχο (Μονή Σταυρονικήτα, Μονή Διονυσίου). Συνδυάζει επίσης τη θέα από ψηλά (bird's-eye view) για να πετύχει μία πανοραμική αίσθηση (Μονή Σιμωνόπετρας) με τη μετωπική οπτική (Μονή Παντοκράτορος, Μονή Δοχειαρίου, Μονή Ιβήρων).

Η οργανική ενσωμάτωση της ανθρώπινης παρουσίας στο φυσικό και το δομημένο περιβάλλον αποτελεί βασική προτεραιότητα για τον καλλιτέχνη. Στις υδατογραφίες αναδεικνύεται τόσο η σταθερή όσο και η μεταβαλλόμενη ανθρωπογεωγραφία της χερσονήσου που οφείλεται στη ζωντανή σχέση ανάμεσα στους μοναχούς και στους διερχόμενους επισκέπτες ή όσους εργάζονται στις μονές για κάποια

διαστήματα και πηγαινοέρχονται. Σε ορισμένες περιπτώσεις η εικονογράφηση αποτυπώνει τις καθημερινές ασχολίες των μοναχών, όπως η περιποίηση των κήπων (Μονή Σιμωνόπετρας), οι επισκευαστικές εργασίες (Μονή Ζωγράφου, Μονή Χιλανδαρίου), η συγκομιδή των φρούτων (Μονή Κωνσταμονίτου, Μονή Γρηγορίου, Μονή Ξενοφώντος), ενώ σε άλλες το βλέμμα του καλλιτέχνη επικεντρώνεται στην κινητικότητα των επισκεπτών-προσκυνητών. Στην εικονογράφηση της Μονής Διονυσίου η σκηνή αναπτύσσεται στον διαγώνιο άξονα ακολουθώντας την οικοδόμηση του κτηριακού συγκροτήματος επάνω στο βράχο, με τους ταξιδιώτες στο λιμανάκι έτοιμους για αναχώρηση να κάνουν αισθητή την παρουσία τους σε πρώτο επίπεδο. Μοναχικές φιγούρες, απορροφημένοι ο καθένας στις σκέψεις και τις προσωπικές του αναζητήσεις, συμπυκνώνουν σε μικρή κλίμακα το σύνθετο ψυχογράφημα του τόπου και των ποικίλων προσδοκιών των επισκεπτών του. Αντίθετα, στην εικονογράφηση της Μονής Ξενοφώντος, κυριαρχεί η συντροφικότητα του ομαδικού πορτρέτου μοναχών που αποχαιρετίζονται στο λιμάνι λίγο πριν την αναχώρηση.

Τα ίχνη της ανθρώπινης παρέμβασης, λιγότερο ή περισσότερο ορατά, ανάλογα με την έκταση των εργασιών ανακαίνισης, συντήρησης και επέκτασης, καταλαμβάνουν σημαντική θέση στα ενδιαφέροντα του καλλιτέχνη καθώς συνδυάζουν το εικαστικό με το πραγματολογικό στοιχείο της τεκμηρίωσης (Μονή Χιλανδαρίου, Μονή Μεγίστης Λαύρας). Αφενός καταγράφει τη θεαματική σε ορισμένες περιπτώσεις αλλαγή του δομημένου περιβάλλοντος -από αυτή την άποψη ξεχωρίζει η εικονογράφηση της Μονής Παντελεήμονος με την εντυπωσιακή ανακαίνιση του μνημειακού συγκροτήματος φιλοξενίας-αφετέρου αξιοποιεί εικαστικά την ανάπτυξη μιας δυναμικής γεωμετρίας οριζόντιων, κάθετων και διαγώνιων αξόνων που τροποποιεί ριζικά την βυζαντινή α-

θωνική αρχιτεκτονική και απηχεί συγκεκριμένες επιλογές στο παρελθόν.

Ιδιαίτερο ρόλο στο σύνολο του έργου κατέχουν τα τετράδια σχεδίων: Ο Tim Vynner πραγματοποιεί εξαντλητικά προσχέδια τόσο στο χαρτί, όσο και στο I-Pad κατά τη διάρκεια της επίσκεψης και παραμονής του στο κάθε μοναστήρι. Στη συνέχεια συνθέτει ψηφιακά ένα αμφίπλευρο πολύπτυχο για κάθε μονή το οποίο αναπτύσσεται σε δώδεκα επιφάνειες, έξι σε κάθε όψη, ενσωματώνοντας πολλά από τα αρχικά σχέδια, τις σημειώσεις και σπανιότερα φωτογραφίες. Αποτυπώνουν κτίρια – συνολικές απόψεις και λεπτομέρειες- μοναχούς που επιδίδονται σε ποικίλες εργασίες, ενώ συχνά κείμενο και εικόνα συντίθενται οργανικά δημιουργώντας μια σύνθετη δομή που προσδίδει στα τετράδια σχεδίων το χαρακτήρα προσωπικού ημερολογίου καταγραφής εντυπώσεων το οποίο ξεδιπλώνεται μπροστά στα μάτια του θεατή κοινοποιώντας του ένα σύνολο αναμνήσεων του περιηγητή αρθρωμένο με το λόγο και την εικόνα. Τα τετράδια σχεδίων είναι μοναδικές ψηφιακές συνθέσεις που συνδυάζουν συνολικές απόψεις των μονών με αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες, κείμενα και στιγμιότυπα της καθημερινότητας. Οι φιγούρες των μοναχών, των επισκεπτών – προσκυνητών και των εργατών που απασχολούνται σε οικοδομικές κυρίως εργασίες αποδίδονται με γενικευτικά περιγράμματα σε στιγμές ανάπαυλας, περισυλλογής ή δράσης, σε ομαδικά ή ατομικά πορτρέτα. Ο σχεδιασμός είναι ταχύς και δεν υπεισέρχεται σε λεπτομέρειες καθώς στόχος του καλλιτέχνη είναι να αιχμαλωτίσει μία στιγμή, μία χειρονομία, μία κίνηση, μία ανεπανάληπτη συνάντηση, μία προσωπική εντύπωση, ώστε να ενώσει το εφήμερο και το παροδικό της ανθρώπινης παρουσίας με ό,τι παραμένει αναλλοίωτο στο χρόνο, όπως είναι η αρχιτεκτονική μορφή των μονών και το φυσικό περιβάλλον.

Ωστόσο, η αντίληψη που ωθεί τη δημιουργική προσέγγιση του καλλιτέχνη

δεν είναι η μονοδιάστατη απόδοση της αναλλοίωτης στο χρόνο πνευματικής ουσίας του Αγίου Όρους. Ωθούμενος από την οξύνοια του έμπειρου και ασκημένου βλέμματος, επιχειρεί να καταγράψει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της κάθε μονής και να “μνημειώσει” το παρόν ενός πολύπλοκου συστήματος διαφορετικών μονάδων που σε ορισμένες περιπτώσεις διατηρεί σχεδόν αναλλοίωτη τη μορφή του στους αιώνες, ή επιχειρεί τις εντελώς απαραίτητες προσαρμοστικές αλλαγές, ενώ σε κάποιες άλλες μετασχηματίζεται, ανακαινίζεται και “εκσυγχρονίζεται”, ώστε να δεχτεί το αυξανόμενο κύμα επισκεπτών των τελευταίων ετών. Η κλίμακα των εργασιών ανακαίνισης -άλλοτε περιορισμένη και άλλοτε εκτεταμένη- καταγράφεται τόσο στα σχέδια, όσο και στις σημειώσεις του. Σχετικές παρατηρήσεις από μαρτυρίες και συζητήσεις διαφυλάσσονται στο προσωπικό του ημερολόγιο και μεταφέρονται στα τετράδια σχεδίων μαζί με μικρές λεπτομέρειες – ντοκουμέντα της επίσκεψής του, όπως ένα απόκομμα εισιτηρίου ακτοπλοϊκής γραμμής. Η αυθεντική αποτύπωση της ζωής και του πνεύματος της κάθε μονής παραμένει η βασική αποστολή του καλλιτέχνη σε όλα τα στάδια των μελετών και του τελικού του έργου, μία αποστολή για την οποία δεν εμπιστεύεται τόσο το φωτογραφικό φακό, όσο το ίδιο το σχέδιο:

Ζωγραφίζω ανθρώπους σε ώρα εργασίας, να μαζεύουν λεμόνια, να φτιάχνουν ψηφιδωτά, κ.λπ. Η φωτογραφία πάντα με απογοήτευε. Προσπαθώ να δημιουργήσω αυθεντικά σχέδια που αιχμαλωτίζουν της ζωή και το πνεύμα του μοναστηριού.

(Από το τετράδιο σχεδίων για τη Μονή Δοχειαρίου)

Σε μια εποχή έξαρσης της χρήσης των ψηφιακών μέσων και της αθρόας διακίνησης εικόνων, ο Tim Vynne επαναφέρει το ζήτημα της αυθεντικότητας, της πιστής αναπαράστασης και της ειλικρίνειας του σχεδίου που διασώζει την ανεπανάληπτη

χειρονομία. Στον αντίποδα της μοντερνιστικής πεποίθησης ότι η φωτογραφία αποτελεί το απόλυτο μέσο πιστής απόδοσης της πραγματικότητας, ο καλλιτέχνης αξιοποιώντας ευρηματικά τη σύγχρονη τεχνολογία επανακαθορίζει τη αξία της πρωτότυπης γραφής που αιχμαλωτίζει την προσωπική αίσθηση, το απαραίτητο συστατικό της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Έχουμε άλλωστε διανύσει αρκετές δεκαετίες από την εμφάνιση της μεταμοντέρνας συνθήκης που κατάργησε τις αξιολογικές διακρίσεις ανάμεσα στα μέσα για να επαναδιατυπώσει το ρόλο του καλλιτεχνικού υποκειμένου, την ελεύθερη επιλογή και τον πλουραλισμό των εκφραστικών ιδιωμάτων.

Η έκθεση στοχεύει στην ανάδειξη του πλούτου των εκφραστικών μέσων του καλλιτέχνη. Μας καλεί σε μία περιήγηση ανάμεσα σε παραδοσιακά και σύγχρονα εικονογραφικά εργαλεία για να διαπιστώσουμε ότι όλα αυτά συνθέτουν μία βιωματική, εικαστική περιήγηση στη ζωή του Αγίου Όρους. Η χειρονομιακή ελευθερία που αποτυπώνεται στα ψηφιακά σχέδια διαφυλάσσεται τόσο στα πολύπτυχα τετράδια σχεδίων όσο και στις ολοκληρωμένες υδατογραφίες. Το βλέμμα του δημιουργού καθιστά τον θεατή συμμετοχό μιας δρώσας κοινότητας ανθρώπων που διαβιούν σ’ ένα μοναδικό ιστορικό, φυσικό και πνευματικό περιβάλλον.

Στο σχεδιασμό της έκθεσης καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε ο θεατής να παρακολουθήσει την πορεία του ίδιου του καλλιτέχνη, τα βήματα που ακολούθησε στην επεξεργασία του θέματός του, τις διαφορετικές μεθόδους που χρησιμοποίησε, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζεται ένα ολοκληρωμένο σύνολο που νοηματοδοτεί το εγχείρημα της συνολικής απόδοσης του Αγίου Όρους με σεβασμό στην ιδιαίτερη φυσιογνωμία της κάθε μονής.

Ανάμεσα στην πραγματικότητα, το μύθο και την αναπαράσταση

Το Άγιον Όρος κατέχει μια εξέχουσα θέση στο συλλογικό φαντασιακό του δυτικού πολιτισμού, κυρίως στον χριστιανικό κόσμο, ωστόσο η γοητεία που ασκεί δεν περιορίζεται σε όσους εκδηλώνουν την πίστη τους στην ορθοδοξία, ή σε άλλο χριστιανικό δόγμα. Εξάλλου, η θελκτικότητα της εμπειρίας του Αγίου Όρους αγγίζει ακόμη και ανθρώπους που έχουν πάρει αποστάσεις από τη θρησκευτική πίστη. Αν και τα τελευταία χρόνια γνωρίζει μία αξιοσημείωτη έξαρση, η επιθυμία της «ανακάλυψης» αυτού του τόπου, έχει ρίζες πολύ βαθιές στον δυτικό πολιτισμό. Με στόχο τον εντοπισμό μεσαιωνικών χειρογράφων εκδηλώνεται ήδη από τον 17^ο αιώνα ένα ρεύμα επισκέψεων που κορυφώνεται κατά τον 19^ο αιώνα, όταν οι μονές του Άθω εντάσσονται στο μεγάλο ταξίδι των ανώτερων αστικών στρωμάτων, το Grand Tour της ενηλικίωσης των ανδρών στην Ανατολή¹. Στις αρχές του 18^{ου} αιώνα εντοπίζεται και η εμφάνιση των πρώτων χαρακτηριστικών με εικονογραφήσεις γενικών απόψεων του Αγίου Όρους, αυτοτελών μονών και εικόνων που εκτυπώνονται κυρίως στη Βιέννη και τη Βενετία και γνωρίζουν ευρεία διάδοση² στον δυτικό κόσμο.

Εάν το ταξίδι αναζήτησης ταυτότητας προϋποθέτει τη συνάντηση με την πολιτισμική συνθήκη του εξωτικού άλλου, η σχέση με το Άγιον Όρος δεν υπακούει απόλυτα στους κανόνες της οριενταλιστικής αναπαράστασης, καθώς ενέχει μία διάσταση μεταφυσικής ετεροτοπίας που προσδιορίζει και τον ανεπανάληπτο χαρακτήρα του. Ανθεκτικός στο πέρασμα των αιώνων, εξακολουθεί μέχρι σήμερα να αντιμετωπίζεται ως ένας ιερός τόπος ανεκτίμητης πολιτισμικής παρακαταθήκης, αν και δύσκολα προσβάσιμος μέχρι πριν μερικές δεκαετίες στο ευρύ κοινό και πλήρως απαγορευμένος ανέκαθεν στο μισό πληθυσμό της γης, τον γυναικείο. Αυτή η ιδιαίτερη συνθήκη του μυστηρίου

και της ελλιπούς πληροφόρησης γύρω από μία κλειστή κοινότητα ανδρών που η λειτουργία της στηρίζεται στην απόλυτη προσήλωση στους κανόνες του μοναστικού βίου τροφοδότησε την κυκλοφορία γραπτών περιγραφών και εικονογραφικών αναπαραστάσεων η οποία ικανοποιήθηκε εν μέρει από τα κείμενα των περιηγητών, χρονικογράφων, προσκυνητών και λογοτεχνών, τις φωτογραφικές και εικαστικές αποδόσεις του φυσικού περιβάλλοντος και της αρχιτεκτονικής των μονών με λιγότερο ή περισσότερο ρεαλιστικές προθέσεις.

Τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον για το Άγιον Όρος εξαπλώνεται σε ευρύτερα τμήματα του πληθυσμού που θέλουν να αντλήσουν πληροφορίες όχι μόνο για τους ανεκτίμητους καλλιτεχνικούς θησαυρούς που κρύβουν οι μονές – απόδειξη τα πλήθη των επισκεπτών που συρρέουν στις σπάνιες εκθέσεις κειμηλίων του Αγίου Όρους³- αλλά και για την χλωρίδα και την πανίδα, την αρχιτεκτονική, ακόμη και για τις διατροφικές συνήθειες των μοναχών οι οποίες γίνονται αντικείμενο εκδόσεων ή τηλεοπτικών εκπομπών. Μια πλούσια βιβλιογραφία που αφορά σε διαφορετικές πτυχές της τέχνης, της αρχιτεκτονικής, της ιστορίας και της βιοποικιλότητας του Άθω είναι πλέον προσιτή σε κάθε ενδιαφερόμενο, χωρίς ωστόσο να εξαντλεί το διαρκές ενδιαφέρον του κοινού⁴. Η τεχνολογία υποστηρίζει την κοινοποίηση του προσωπικού, την ανταλλαγή πληροφοριών ανάμεσα σε μέλη κοινοτήτων bloggers που συγκροτούν τα δικά τους αρχεία.

Παρά την αύξηση του αριθμού των επισκεπτών - προσκυνητών που καταφθάνουν στις μονές επιθυμώντας να ζήσουν την εμπειρία της ιδιαίτερης πνευματικότητας του τόπου, τον όγκο και τη διάχυση της γνώσης που επιτρέπει ακόμη και σε όσους δεν το έχουν επισκεφτεί ποτέ να διαμορφώσουν μία σχετική εικόνα, το Άγιον Όρος παραμένει ένα προνομιακό πεδίο φαντασιακής σύλληψης και ανακα-

τασκευής καθώς η προσωπική εμπειρία είναι σαφώς περιορισμένη αναλογικά με το πλήθος των αναπαραστάσεων. Για το μισό πληθυσμό του πλανήτη, τον γυναικείο, η αναπαράσταση και η δευτερογενής πληροφόρηση παραμένει η μόνη ρεαλιστική δυνατότητα εικονικής σύλληψης και κατανόησης του Άθω.

Η ισχυρή εσωτερική ανάγκη να συλλάβει τις πολλαπλές διαστάσεις του τόπου που γνώριζε ότι δεν θα μπορούσε να επισκεφτεί ώθησε την Veronica Della Dora, Ιταλίδα πολιτισμική γεωγράφο, να μετατρέψει την αδυναμία σε δημιουργία, εκπονώντας την διδακτορική της διατριβή στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας με θέμα τη φαντασική σύλληψη του Αγίου Όρους από την Ομηρική εποχή μέχρι το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο⁵. Μέσα από την συγκέντρωση και κριτική ανάλυση ενός πλούσιου υλικού κειμένων, εικόνων και μαρτυριών συμβάλλει καθοριστικά με τη μελέτη της στην εξέλιξη των σύγχρονων θεωρητικών προσεγγίσεων γύρω από την πολιτισμική ιστορία του Αγίου Όρους εστιάζοντας στην εικονική, μυθική, ακαδημαϊκή, γεωπολιτική και επιστημονική πρόσληψή του στη σύγχρονη δυτική σκέψη.

Όπως διευκρινίζει η ίδια στην εισαγωγή της⁶:

Αυτή η διατριβή δεν είναι μία ακόμη αναδρομή στην πλούσια ιστορία της χερσονήσου. Αφορά το Άγιον Όρος στη μεταβυζαντινή και τη δυτική γεωγραφική φαντασία... Αφορά το πώς ένας φυσικός τόπος έχει μετατραπεί σε εικόνα που διακινείται στο χώρο και τον χρόνο, φτάνοντας ανά τους αιώνες σε χιλιάδες ανθρώπους που, όπως εγώ, δεν τον επισκέφτηκαν ποτέ. Ο Άθως που μελετώ δεν είναι ένας φυσικός τόπος, ούτε και καθαρά αφηγηματικός. Είναι ένα ορόσημο κάπου ανάμεσα στα πεδία της υλικότητας και της αναπαράστασης, της πραγματικότητας και της φαντασίας, της οντολογίας και της επιστημολογίας.

Πως αλήθεια ένας φυσικός τόπος μετατρέπεται σε εικόνα;

Η δομή των πολιτισμικών αναπαραστάσεων στηρίζεται στην όσμωση της προσωπικής εμπειρίας με την κληρονομιά των αφηγημάτων που προηγήθηκαν. Είτε εμπρόθετα και συνειδητά, είτε ασυνείδητα κάθε νέα προσέγγιση συνομιλεί δημιουργικά με το σώμα της παράδοσης, εντάσσεται στο υπάρχον υλικό, ακόμη και όταν αντιπαραβάλλεται προς εκείνο. Ο Doug Patterson ζωγράφισε του ιερούς τόπους με το προσωπικό του ιδίωμα έχοντας υπόψη του ανάλογα περιηγητικά – εικαστικά εγχειρήματα από τον 17^ο και 18^ο αιώνα των Vasili Grigorovich Barsky (1701 – 1747), Hercules Brabazon Brabazon (1820 – 1904) και Samuel Davis (1760 – 1819)⁷. Στην περίπτωση του Tim Vyner επιχειρείται μία καινούργια αφήγηση που χωρίς να είναι απαλλαγμένη από τη μυθική διάσταση του Αγίου Όρους στη δυτική γεωγραφική φαντασία αναζητά ερμηνευτικά ερείσματα στη δυναμική της ίδιας της ζωής στη χερσόνησο. Το δικό του συνθετικό πορτρέτο συνδυάζει την ελεύθερη καλλιτεχνική έκφραση με την πρόθεση της τεκμηρίωσης που σεβόμενη το βάρος της παράδοσης καταφέρνει να αντισταθεί στη μυθοποίηση, ενώ καθιστά ορατή την ιστορικότητα της θεώρησης. Χωρίς εμπρόθετες αναφορές σε προϋπάρχουσα εικονογραφική παράδοση, προτείνει μία σύγχρονη θέαση - εικαστική αναπαράσταση του Αγίου Όρους συνδυάζοντας τον χαρακτήρα του ντοκουμέντου μ' εκείνο της αφήγησης - ερμηνείας. Πρόκειται σαφώς για μια προσωπική πρόσληψη, καθώς καθιστά ορατή τη διαδικασία προσέγγισης και βαθμιαίας ανακάλυψης του τόπου εις βάθος. Εξελλίσσεται σε διαδοχικά στάδια (προσχέδια, τετράδια εργασίας, ολοκληρωμένες ζωγραφικές συνθέσεις, σχέδια στο I-pad) κάνοντας τον θεατή συμμετοχό σε μία αποκαλυπτική εμπειρία περιήγησης. Από αυτή την άποψη δεν επιδιώκει τη μετάδοση μιας μονολιθικής και στατικής εικόνας αδιάσπαστης ενότητας του παρελθό-

ντος με το παρόν, αλλά ενσωματώνει τη δυναμική της ανθρώπινης δραστηριότητας και της επίδρασής της στην αλλαγή του τοπίου, επιβεβαιώνοντας την άποψη ότι η υλικότητα της αναπαράστασης αποτελεί το σημαντικότερο έρεισμα για την οικειοποίηση της «πραγματικότητας».

Συραγώ Τσιάρα

Δρ. Ιστορίας της Τέχνης

Διευθύντρια Κέντρου Σύγχρονης Τέχνης
Θεσσαλονίκης

¹ Πλούταρχος Α. Θεοχαρίδης, «Το ταξίδι του Athelstan Riley στο Άγιον Όρος (1883)», εισαγωγικό σημείωμα στο Athelstan Riley, *Athos or The Mountain of the Monks*, Αγιορειτική Εστία, Θεσσαλονίκη 2013.

² Ντόρη Παπαστράτου, *Χάρτινες Εικόνες. Ορθόδοξα Θρησκευτικά Χαρακτικά 1665-1889*, τ. 2, Αθήνα 1986, σ. 385.

³ Εκτιμάται ότι ξεπέρασε τους 700.000 το πλήθος των επισκεπτών που συνέρευσε στην πρώτη σημαντική έκθεση «Θησαυροί του Αγίου Όρους» που οργανώθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1997 από τον οργανισμό «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης- Θεσσαλονίκη 1997» σε συνεργασία με την Ιερά Κοινότητα του Αγίου Όρους. Η πληροφορία αντλήθηκε από την περιοδική έκδοση του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, στη στήλη «Τα νέα του Μουσείου», *Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού* 5/1998, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 5-6.

⁴ Αναφέρω ενδεικτικά τη συλλογή εκδόσεων και μελετών στο παρακάτω ιστολόγιο:
<http://www.athosfriends.org/books/> (20/7/14).

⁵ Veronica Della Dora, *Geographies of the Holy Mountain. Post-Byzantine and Western Representations of the Monastic Republic of Mount Athos*, University of California, Los Angeles 2005.

Η διατριβή της Della Dora διερευνά τη θέση του Αγίου Όρους στην ευρωπαϊκή γεωγραφική φαντασία, κυρίως των Ελλήνων, Ιταλών, Γάλλων και Αγγλων, με βασικό στόχο να ανιχνεύσει τις σύνθετες διεργασίες που μετατρέπουν μία ορεινή χερσόνησο με την επίδραση της ανθρώπινης φαντασίας σε τοπίο του μύθου.

⁶ Veronica Della Dora, *ό.π.*, σ. 8.

⁷ Doug Patterson, *Ζωγραφίζοντας σε τόπους ιερούς*, Αγιορειτική Εστία, Θεσσαλονίκη 2011, σ.10 – 11.